

**6D020500 «Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін дайындалған
Мусинова Гульмира Султангазыевнаның
«Семей сынақ полигоны: тарихи деректер және әдеби-жанрлық
интерпретация» тақырыбындағы
диссертациясына**

АҢДАТПА

Қазақ халқының өмірінде, ұлт тарихында қасіретке айналған оқиғалар көп. Халық басына түскен ауыр трагедия уақыт өтсе де санамызда сақталған. Еліміздің тарихындағы түрлі оқиғалар желісі өлең-жыр, дастан немесе әңгіме, роман, драма жанры арқылы көркем әдебиетте көрініс тапқан. Тәуелсіздігіміздің арқасында ақын-жазушыларымыз азат оймен қазақ халқының қаралы күндерінің барлығын түрлі жанрдағы шығармаларына өзек етіп көркем әдебиетіміздің қазынасын байытқаны анық. Дегенмен, еліміздің тарихындағы құпиясы мол, әлі де көлеңкелі тұстары басымы – Семей сынақ полигоны.

Семей ядролық полигоны жабылғанына 33 жыл толып отыр. Жапондық қалалар қалпына келтірілді, радиациядан тазартылды, бұл қайғылы оқиғаны бүкіл әлем біледі. Семей полигонының тұтас ұлтқа тигізген қасіретін білмейтіндер де кездеседі.

Талай адамның тағдыры мен қасиетті табиғатымыздың тынысын тарылтқан полигон кесапаты көркем әдебиетте көрініс табуын зерттеп, қазақ әдебиетіндегі экология тақырыбына қатысты тарихи шындық пен көркемдік шешімін зерделеу – әдебиет ғылымындағы ірі мәселелердің бірі. Егемендігімізді алғаннан кейін ақын-жазушылармыз, қаламгерлеріміз көркем әдебиетте Семей қасіретін бейнелейді.

Семей ядролық сынақ полигоны туралы жазылған көркем шығармалар алғаш рет жүйеленіп, ғылыми айналымға енгізілді және әдебиеттану ғылымында Семей қасіреті тақырыбы жаңаша пайымдалды. Қазақ әдебиетіндегі Семей қасіреті көрінісіне ғылыми-теориялық талдау жасалды.

Зерттеудің мақсаты – Семей ядролық сынақ полигоны тақырыбындағы көркем шығармалардағы ұлттық мүдде және адам-қоғам-табиғат үштағандық концепциясының берілу жолдарын анықтау. Берілген мақсатқа жету жолында мынандай **міндеттерді** алдымызға қойдық:

- Семей полигоны туралы мұрағат деректерін саралау және тарихи шындықтың әдеби шығармаларда берілуін зерделеу;
- Қазақ баспасөзіндегі Семей сынақ полигоны тақырыбының көрінісіне шолу жасау;
- Семей сынақ полигоны туралы көркем шығармаларды тақырыптық-идеялық, жанрлық тұрғыда жүйелеп, ғылыми айналымға енгізу;
- Әдеби шығармаларға интерпретациялық талдау жасау арқылы сол кезеңнің тарихи шындығы мен көркемдік шешімін анықтау;

- Ядролық сынақ зардабының адам – қоғам – табиғат ұштағандық концепциясы негізінде көркемдікпен бейнеленуін зерделеу;

- Поэзиялық туындылардағы Семей қасіреті көрінісіне, көркемдік әдістері мен құрылымдық семиотикасына ғылыми теориялық талдау жасау;

- Семей қасіреті тақырыбындағы прозалық, драмалық шығармалардағы ұлттық мүдде және адамзат санасындағы өзгерістерді, қоғамдағы рухани-адамгершілік мәселелер жайындағы концептуалды ойларды жаңаша пайымдау.

Зерттеу әдістері. Диссертациялық жұмысты жазу барысында жинақтау, сипаттау, интерпретациялық әдіс, салыстырмалы талдау, құрылымдық, семиотикалық, құрылымдық талдау, жүйелеу әдістері ғылыми басшылыққа алынды.

Негізгі ережелері (дәлелденген ғылыми гипотезалар және жаңа білім болып табылатын басқа да тұжырымдар), зерттеудің негізгі нәтижелерінің сипаттамасы.

Бұл зерттеу еңбегінде қазақ әдебиетінде Семей сынақ полигоны тақырыбында жазылған көркем шығармалар әдебиеттану саласында зерттеуге алынған алғашқы еңбектердің бірегейі. Бұл диссертациялық жұмыста көркем шығармалардағы Семей сынақ полигонына қатысты тарихи шындық пен көркемдік шешімін талдау жасаудың нәтижесінде:

- Қазақ әдебиетіндегі «Семей қасіреті» тақырыбындағы көркем шығармалар – дәуір шындығын, тұтас ұлтқа жасалған зұлымдықты көркем бейнелейтін туындылар;

- Семей сынақ полигоны туралы прозалық шығармалардың интерпретациясы сол кезең шындығын ашып көрсететін тарихи материалдар, айғақ-деректерімен, философиялық тұжырымдарымен ерекшеленеді;

- Семей қасіреті тақырыбындағы әдеби туындыларда ядролық сынақ зардабы адам – қоғам – табиғат ұштағандық концепциясы негізінде композициялық құрылым, образ жасау тәсілі, өлең формасы тұрғысынан шеберлікпен бейнеленген;

- Семей сынақ полигоны туралы көркем шығармаларда ұлттық мүдде және адамзат санасындағы өзгерістер, қоғамдағы рухани-адамгершілік мәселелер жайындағы концептуалды ойлар тұжырымдалған.

Алынған нәтижелердің жаңалығы мен маңыздылығының негіздемесі.

Бұл зерттеуде Семей ядролық сынақ полигоны туралы жазылған көркем шығармалар алғаш рет жүйеленіп, ғылыми айналымға енгізілді және әдебиеттану ғылымында Семей қасіреті тақырыбы жаңаша пайымдалды. Диссертациялық жұмыста қазақ әдебиетіндегі Семей қасіреті көрінісін ғылыми-теориялық талдаудың нәтижесінде:

1. Семей полигонына қатысты мұрағат деректері қарастырылып, әдеби шығармалардағы мәліметтермен салыстырылды;

2. Қазақ баспасөзіндегі Семей сынақ полигоны тақырыбының көрінісі зерделенді;

3. Қазіргі қазақ әдебиетіндегі Семей ядролық полигоны туралы жарық

көрген туындылар Семей қасіреті тақырыбымен топтастырылып, жанрлық тұрғыдан сараланды;

4. Семей қасіреті тақырыбындағы әдеби шығармаларға интерпретациялық талдау жасалып, сол кезеңнің тарихи шындығы мен көркемдік шешімі айқындалды;

5. Ядролық сынақ зардабының адам – қоғам – табиғат ұштағандық концепциясы негізінде көркемдікпен бейнеленуі анықталды.

6. Поэзиялық туындылардағы Семей қасіреті көрінісіне, көркемдік әдістері мен құрылымдық семиотикасына кешенді ғылыми-теориялық талдау жасалды;

7. Семей қасіреті тақырыбындағы прозалық шығармалардағы ұлттық мүдде және адамзат санасындағы өзгерістер, қоғамдағы рухани-адамгершілік мәселелер жайындағы концептуалды ойлар жаңаша пайымдалды.

Зерттеу жұмысының ғылымның даму бағыттарына немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі. Диссертациялық жұмыс әдебиеттану ғылымының даму бағыттарына сәйкес келеді және Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру», «Ұлы даланың жеті қыры» бағдарламалық мақалаларының мақсаттарын шешуді көздейді.

Докторанттың әрбір жарияланымды дайындауға қосқан үлесі. Зерттеудің барлық кезеңдерінде, атап айтқанда, алғашқы библиографиялық материал жинау, оларды іріктеу және талдау, әдеби талдау мен теориялық сараптама жүргізуден, зерттеу тақырыбының нәтижелері бойынша жарияланымдар дайындаудан көрінеді. Диссертациялық зерттеудің негізгі нәтижелері диссертация тақырыбына толық сәйкес келетін баспа жұмыстарында жарияланды: оның ішінде Scopus базасына кіретін 36 % процентиліне жататын рецензияланатын ғылыми журналда 1 мақала, ҚР ЖБҒМ-нің Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда 3 мақала, халықаралық ғылыми конференциялардың еңбектеріндегі 2 тезис пен ғылыми журналдарда 1 мақала жарияланды.